

พันทนาเมืองอุ : ประวัติศาสตร์
วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ของคนลื้อ
ในพันทนาที่หายไป

ลักษมน์ บุญเรือง*

* ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย

๐ บทคัดย่อ

บทความเรื่องพินนาเมืองอู : ประวัติศาสตร์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ของคนลื้อในพินนาที่หายไป เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบ โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกต แล้วนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์สิบสองพินนา สมัยรัฐจาร์ต เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เมืองอูเหนือและเมืองอูใต้ แขวงพงสาลี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

จากการศึกษาพบว่าการที่เมืองอูถูกแยกออกมาอยู่ในเขต สปป.ลาว นั้น ส่งผลต่อลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของคนลื้อที่นี่ไม่มากนัก สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ได้รับความอิทธิพลทางวัฒนธรรมของจีนซึ่งเป็นชาติใหญ่อยู่เล็กน้อยเนื่องจากมีชายแดนที่ติดต่อกับประเทศจีน ส่วนวัฒนธรรมลาวนั้นเข้ามาจากทางราชการเป็นหลัก เอกลักษณะทางวัฒนธรรมของคนลื้อในยุครัฐจาร์ตยังคงอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์เมื่อเทียบกับสังคมลื้อในเขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองพินนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

◎ **Abstract**

Punna Mueang–Ou : The Remaining History, Way of Life, and Culture of lost Tai Lue in Punnais an article which is considered to be a qualitative study conducted by using a comparative study method. The data was collected by interviews and observation. Subsequently, the data was analyzed by connecting the information to historical documents of Xishuangbanna in traditional state era in order to study the lifestyle of Tai Lue ethnic in the north and south of MueangOu, Pongsali Province, Lao People’s Democratic Republic.

According to the results, it has been discovered that the separation of Muang–Ou to Lao People’s Democratic Republic does not affect Tai Lue in both social and cultural aspects. The society and culture have changed gradually. They are influenced by Chinese culture as China is a large country located on the border of Laos. Additionally, Lao culture has mainly come from government. The identity of Tai Lue culture in traditional state era still remains completely when compared with the society of Tai Lue in Xishuangbanna Dai Autonomous Prefecture, Yunnan Province, China.

๐ บทนำ

เมืองอุ หรือเมืองยอดอุ ตั้งอยู่ที่แขวงพงสาลี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทางตอนเหนือสุดของประเทศ ในอดีตนั้นเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรโบราณที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของคนไท นั่นคืออาณาจักรหอคำเชียงรุ่ง หรือสิบสองพันนา โดยมีฐานะเป็น ๑ ใน ๑๒ พันนา หรือเขตการปกครองส่วนหนึ่งในระบบนาเหมืองนาฝายแบบโบราณ แต่ได้ถูกแบ่งแยกดินแดนออกมาในยุคล่าอาณานิคมโดยชาวฝรั่งเศส ทำให้ตกมาเป็นส่วนหนึ่งของลาว

การที่ถูกแยกออกมาจากสิบสองพันนานี้ ทำให้ระบบสังคมและวัฒนธรรม ถูกแบ่งแยกออกด้วยเส้นเขตแดนของรัฐชาติในสังคมสมัยใหม่ นานวันเข้า จึงมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกับพันนาอื่น ๆ โดยรวมที่อยู่ภายใต้การปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน และมีการพัฒนาทางด้านวัตถุเจริญก้าวหน้าไปมาก ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนลื้อที่อาศัยอยู่ในประเทศจีน มีการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบการดำเนินชีวิตค่อนข้างสูง เพราะรัฐบาลจีนให้สิทธิในที่ดินทำกินของคนลื้อและให้เกียรติในฐานะเป็นเจ้าของพื้นที่ ให้มีการปกครองของตนเองในเขตนี้ เรียกว่า “เขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองพันนา” มณฑลยูนนาน ในขณะที่ เมืองอุซึ่งอยู่ในเขต สปป.ลาว กลับไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจใหม่ การเข้าถึงลำบาก จึงยังคงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของคนลื้อในยุคจารีตไว้ได้ค่อนข้างมาก เมืองอุ จึงเป็นสถานที่ที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาข้อมูลลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของคนลื้อสิบสองพันนาที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของนักวิชาการที่สนใจศึกษาด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ของกลุ่มคนไทนอกประเทศ

๐ ลื้อคือใคร

ลื้อหรือไทลื้อ คือใคร มีความเป็นมาอย่างไร ทำไมจึงเรียกเชียงรุ่งว่าเมืองลื้อ และเรียกคนในสิบสองพันนาว่าเป็น คนลื้อ ยังเป็นปัญหาที่ยังไม่กระจ่าง ศาสตราจารย์ เจีย แยน จอง นักวิชาการจีนอ้างถึง ปฐมกัลปพรหมสร้างโลก

ของสิบสองปันนาว่า ในสมัยโบราณชาวลื้อ หรือไทลื้อ มีถิ่นที่อยู่บริเวณเมืองลื้อหลง จีนเรียกว่า “ลื้อแจง” ต่อมาได้เคลื่อนย้ายลงมาอยู่บริเวณเมืองหนองแส หรือที่เรียกว่าคุนหมิงในปัจจุบัน แล้วย้ายลงมาสู่ลุ่มแม่น้ำโขง สิบสองปันนาปัจจุบัน ประมาณศตวรรษที่ ๑๒ (พุทธศตวรรษที่ ๑๗) จึงเกิดมีวีรบุรุษชาวไทลื้อชื่อ เจ้าเจ๋อหาญ ได้รวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ ในสิบสองปันนา ตั้งเป็นอาณาจักรแจ๋ลื้อ (เซอสี) โดยได้ตั้งศูนย์อำนาจการปกครองเอาไว้ที่หอคำเชียงรุ่ง นาน ๗๙๐ ปี ต่อมาถึงสมัยเจ้าอินเมือง ครองราชต่อมาในปี ค.ศ. ๑๕๗๙-๑๘๕๓ (พ.ศ. ๒๑๒๒-๒๑๒๖) ได้แบ่งเขตการปกครองเป็นสิบสองหัวเมือง แต่ละหัวเมืองให้มีที่ทำนา ๑,๐๐๐ ไร่ (หรือพันไร่) ต่อมาหนึ่งที/หนึ่งหัวเมือง จึงเป็นที่มาของการเรียกชื่ออาณาจักร สิบสองปันนา

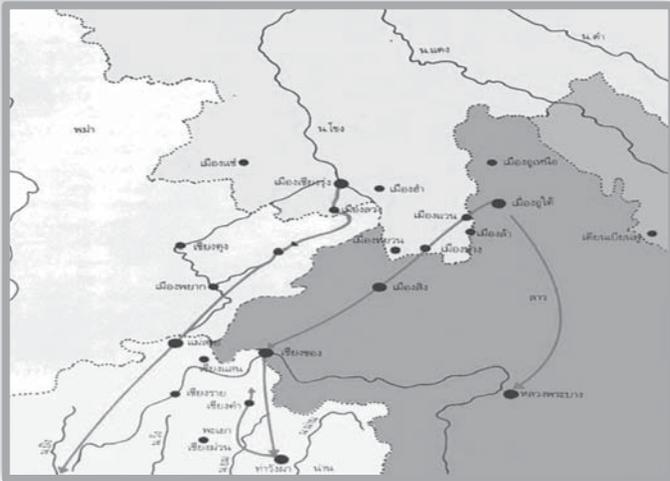
ภาพที่ ๑ : แสดงเขตพื้นที่เขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนามณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ในปัจจุบัน

การขยายตัวของชาวไทลื้อสมัยรัชกาลที่ ๒๔ เจ้าอินเมืองได้เข้าตีเมืองแกน เชียงตุง เชียงแสน และล้านช้าง กอบกู้บ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น พร้อมทั้งตั้ง หัวเมืองไทลื้อเป็นสิบสองเขต เรียกว่า สิบสองพันทนา และในยุคนี้ได้มีการอพยพ ชาวไทลื้อบางส่วนเพื่อไปตั้งบ้านเรือนปกครองหัวเมืองประเทศราชเหล่านั้น จึงทำให้เกิดการกระจายตัวของชาวไทลื้อ ในลุ่มน้ำโขงตอนกลาง (รัฐฉานปัจจุบัน) อันประกอบด้วยเมืองยู้ เมืองยอง เมืองหลวย เมืองเชียงแขง เมืองเชียงลาบ เมืองเลน เมืองพะยาก เมืองโฮ เมืองโก และเมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) เมืองแกน (เดียนเบียนฟู) ซึ่งบางเมืองในแถบนี้เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวไทลื้ออยู่แล้ว เช่น อาณาจักรเชียงแขง ซึ่งประกอบด้วย เมืองเชียงแขง เมืองยู้ เมืองหลวย เมืองเชียงก๊ก เมืองเชียงลาบ เมืองกลาง เมืองลอง เมืองอาน เมืองพูเลา เมืองเชียงดาว และ เมืองสิง เป็นต้น

ชาวไทลื้อบางส่วนได้อพยพหรือถูกกวาดต้อน ออกจากเมืองเหล่านี้ เมื่อประมาณหนึ่งร้อยถึงสองร้อยปีที่ผ่านมา แล้วลงมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในประเทศ ตอนล่าง เช่น พม่า, ลาว และไทย

- ประเทศพม่า มีแถบเมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลวย เมืองเชียงลาบ เมืองโร เมืองพะยาก เมืองโก เมืองไต๋น เมืองเลน เชียงตุง ในเขต รัฐฉาน
- ประเทศลาว เมืองหลวงน้ำทา เมืองสิง เมืองหลวงพูคา เมืองป่อแก้ว ไชยะบุลี (เชียงฮ่อน เชียงลม หงสา) เมืองหลวงพะบาง
- ประเทศไทย เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน
- ประเทศเวียดนาม เมืองแกน (เดียนเบียนฟู)

หากเราดูแผนที่ทางภูมิศาสตร์จะเห็นได้ชัดเจนว่าบริเวณสิบสอง พันทนา รัฐฉาน ภาคเหนือของลาว ลงมาจนถึงภาคเหนือของไทยเป็นดินแดน ที่ติดต่อกันได้ทั้งหมด ผ่านทางแม่น้ำโขง หรือน้ำของ หากเอาเส้นกันพรมแดน รัฐชาติออก

ภาพที่ ๒ : แสดงเส้นทางการอพยพโยกย้ายของชาวลื้อจากสิบสองพันนาสู่พื้นที่ต่างๆ

๑) พื้นฐานทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ของชาวลื้อสิบสองพันนา

ชาวลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท อาศัยอยู่ในเขตสิบสองพันนาทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมีเมืองเชียงรุ่งเป็นศูนย์กลาง ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาบนที่ราบแคบๆ ตามหุบเขาและลุ่มน้ำเช่นเดียวกันคนไททั่วไป

ประวัติของชาวลื้อนั้น นักประวัติศาสตร์จีนเชื่อกันว่า เป็นกลุ่มคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน เมื่อราว ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว โดยมีบรรพบุรุษดั้งเดิมคือชาว “เยว่” ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศจีน แต่พวก “เยว่” มักเรียกกลุ่มตนเองว่า “ไต” หรือ “ลาว” โดยกลุ่ม ลื้อนั้นเป็นแขนงหนึ่งของกลุ่มคนไทที่มีเชื้อสายเดียวกัน แต่เรียกตัวเองว่า “ลาวคานน้ำ” หรือที่จีนเรียกว่า “ส่วยไป๋อี” (ส่วย แปลว่า น้ำ) เนื่องจากชาวลื้อส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่มของแม่น้ำ

เมืองเชียงรุ่ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของสิบสองพินนา มีที่มาจากเรื่องราวในพุทธตำนานของชาวไทลื้อที่ว่า เมื่อครั้งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์ถึงยังดินแดนริมฝั่งโขงของชาวไทลื้อแห่งนี้ ก็เป็นเวลาเช้าพอดีจึงเรียกดินแดนแห่งนี้ว่า เชียงรุ่ง อันเป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองสืบไปในอนาคต ส่วนหลักฐานทางประวัติศาสตร์และตำนานระบุว่าชาวไทลื้อนั้นเคยมีอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่สถาปนาขึ้นในช่วงเวลาก่อนอาณาจักรสุโขทัยไม่นานนัก เมื่อราว ๘๐๐ ปีมาแล้วโดยระบุว่าขุนเจืองหรือพญาเจือง คือเจ้าแผ่นดินเชียงรุ่งพระองค์แรก และดำรงความมั่นคงอยู่ราวร้อยกว่าปีก็ถูกรุกรานโดยชาวจีนสมัยราชวงศ์หมองโกล ในปี พ.ศ.๑๘๓๕ โดยจีนได้แต่งตั้ง เจ้าแสนหวีฟ้า ขึ้นเป็นกษัตริย์เชียงรุ่ง ซึ่งคำว่า แสนหวี นั้นมาจากภาษาจีนว่า ชวนเหว่ หมายถึงการโฆษณาปลอบโยน ทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมราษฎรให้อยู่ในอำนาจของจีน

ใน พ.ศ.๒๑๒๒-๒๑๒๖ สมัยพระเจ้าอินเมือง พระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๒๔ ได้จัดสรรบรรดาหัวเมืองของอาณาจักรเชียงรุ่งเป็น ๑๒ กลุ่ม เรียกว่า ๑๒ พินนา ตามระบบการปกครองแบบโบราณที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นที่มาของชื่อแคว้นในปัจจุบันว่า สิบสองพินนา โดยมีแม่น้ำโขงแบ่งเขต ๑๒ พินนาออกเป็นสองส่วน คือ “ห้าเมืองตะวันตก หกเมืองตะวันออก” รวมเชียงรุ่งซึ่งเป็นเมืองหลวง ดังนี้

พินนาฝั่งตะวันตก ประกอบด้วย

๑. พินนาเชียงรุ่ง เมืองเชียงรุ่ง เมืองเชียงฮา เมืองฮำและเมืองยาง
๒. พินนาเมืองแซ่ เชียงคู เมืองออง
๓. พินนาเมืองลวง
๔. พินนาเมืองหุน เมืองพาน และเชียงลอ
๕. พินนาเชียงเจื่อง เมืองเชียงเจื่อง เมืองฮาย
๖. พินนาเมืองงาด เมืองงาด เมืองขาง และเมืองวัง พินนาฝั่งตะวันออก
๗. พินนาเมืองล้ำ เมืองล้ำ เมืองบาน
๘. พินนาเมืองฮิง เมืองฮิง เมืองบ่าง
๙. พินนาเชียงเหนื่อ เมืองเชียงเหนื่อ เมืองลา เมืองวัง

๑๐. **พันทนาเมืองพง** เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง

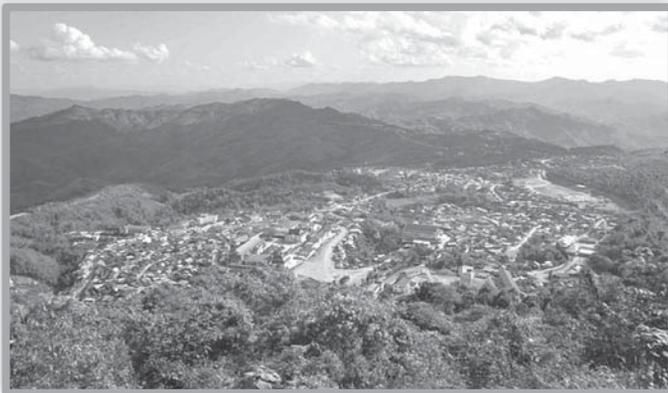
๑๑. **พันทนาเมืองอุ** เมืองอุเหนือ เมืองอุใต้

๑๒. **พันทนาเมืองเชียงทอง** เมืองเชียงทอง บ่อล่า อีง อีปัง

หลังจากนั้นสิบสองพันนาก็อ่อนแอลงและต้องตกอยู่ในปกครองของจีน ในขณะที่ยอมถวายเครื่องราชบรรณาการให้กับพม่าและสยาม สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในยุคที่เรียกว่าเมืองสามฝ่ายฟ้า

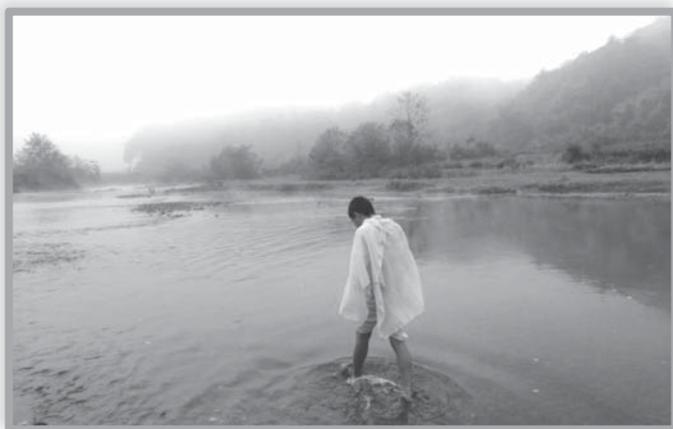
การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ.๑๘๙๖ (พ.ศ.๒๔๓๙) รัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ตรงกับสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยืนยันที่จะให้มีการแบ่งเขตแดนของทั้งสองฝ่ายอย่างชัดเจน มีการปักปันเขตแดนกัน ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องมีประเทศที่เกี่ยวข้องด้วย ได้แก่ พม่า ลาว จีน และไทย ทำให้ชาวลื้อถูกแบ่งแยกออกไปอยู่กับรัฐชาติทั้ง ๔ ดินแดนสิบสองพันนาส่วนใหญ่อยู่ในเขตปกครองของจีนและบางส่วนอยู่ในพม่าและลาว แต่สิบสองพันนาก็ยังคงมีกษัตริย์ปกครองต่อมารวมทั้งหมด ๔๕ รัชกาล กระทั่ง เหม่าเจ้อตุง ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจีนเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ ในปี พ.ศ.๒๔๙๒ และนำทหารเข้ายึดครองสิบสองพันนาในปี ค.ศ.๑๙๕๐ (พ.ศ.๒๔๙๓) ระบอบกษัตริย์ก็สิ้นสุดลง กษัตริย์องค์สุดท้ายคือ เจ้าหม่อมคำลือ พร้อมกับองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่ถูกสั่งห้ามนับถือ เนื่องจากปี พ.ศ.๒๕๐๑ เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่ มีการทำลายตำรา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ศาสนา วัดวาอาราม พระธรรมคัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนาในสิบสองพันนาถูกเผาทำลายลงเป็นจำนวนมาก การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาถูกสั่งห้ามโดยเด็ดขาด พระพุทธศาสนาเถรวาทที่เคยรุ่งเรืองในเชียงรุ่งต้องหยุดลงและขาดช่วงไปในที่สุด การปฏิบัติตนตามวิถีวัฒนธรรมถูกลบล้างลงไปกับการปฏิวัติวัฒนธรรม และเพิ่งจะกลับมาถือฟื้นเมื่อประมาณ ๒๐ กว่าปีมานี้

พงสาลีเป็นดินแดนของลาวที่ติดกับพรมแดนของประเทศจีนและเวียดนาม ทำให้กลายเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีการเข้ามายึดครองจากหัวเมืองใหญ่ทั้งหลายในอดีต ปัจจุบันพงสาลีเป็นเมืองหลวงของแขวง มีประชากร ๑๖๗,๑๘๑ คน ตัวเมืองตั้งอยู่บนภูเขาสูง ๑,๔๐๐ เมตรในเขตเขากูฟ้า ทำให้อากาศเย็นสบายตลอดปี และเนื่องจากตั้งอยู่ในชัยภูมิอันเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ คืออยู่ตรงกึ่งกลางระหว่างจีนกับเวียดนาม ฝรั่งเศสจึงให้ความสำคัญกับพื้นที่แถบนี้มากถึงขนาดสั่งการให้ตั้งค่ายกองทหารรักษาการณ์ขึ้น ดังมีร่องรอยของสถาปัตยกรรมแบบฝรั่งเศสปรากฏให้เห็นตามซอยต่าง ๆ แม้จะถูกอาคารพาณิชย์ของจีนที่เน้นประโยชน์ใช้สอยบดบังไปส่วนใหญ่ ตามบันทึกกล่าวไว้ว่าในอดีตพงสาลีมีฐานะเป็นหนึ่งในเมืองของพวกไทลื้อในแคว้นสิบสองพันนาของจีน แต่ฝรั่งเศสได้แย่งมาจากจีนในสนธิสัญญาที่ทำขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๘ ต่อมาเมื่อตกมาเป็นของลาว จึงกลายเป็นแขวงที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติมากที่สุดแขวงหนึ่ง มีทั้งม้งอาข่า เย้า ชาวไท เผ่าต่าง ๆ รวมถึงชาวต่างด้าวเวียดนามกับจีน เนื่องจากรัฐบาลลาวมีนโยบายที่จะสร้างเอกภาพในความหลากหลาย จึงได้รวมชนกลุ่มน้อยถึง ๒๓ เผ่า เข้าด้วยกัน

ภาพที่ ๔ : ทศนิยมภาพของเมืองพงสาลี ศูนย์กลางของแขวงพงสาลี ตอนเหนือสุดของ สปป.ลาว

เมืองยอดอุ มีฐานะเป็นเมืองหนึ่งในแขวงพงสาลี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือสุดของแขวง ประกอบด้วยเมืองย่อยสองเมือง ได้แก่ เมืองอุเหนือ (มีฐานะเป็นหมู่บ้าน) และเมืองอุใต้ (เป็นที่ตั้งของเมือง) ทั้งสองเมืองตั้งอยู่ริมแม่น้ำอุ ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงเส้นทางระหว่างเมืองอุ ซึ่งอยู่ต้นแม่น้ำกับเมืองหลวงพระบาง ซึ่งอยู่ปากแม่น้ำ เดิมเมืองอุเหนือและอุใต้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรหอคำเชียงรุ่ง หรือสิบสองพันนา โดยเป็นพันทนาที่ ๑๐ ใน พ.ศ.๒๔๓๘ เมืองอุเหนือ และเมืองอุใต้ ได้ตกเป็นของฝรั่งเศส (ลาว) ในคราวแบ่งเขตแดนกับจีน (สมัยราชวงศ์ชิง รัชกาลพระเจ้ากวงซี)

ภาพที่ ๕ : ต้นแม่น้ำอุบริเวณเมืองอุเหนือ

ในตำนานที่มีชื่อเสียงในเขตลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางอย่างตำนานอุรังคธาตุ (ประวัติพระธาตุพนม) ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ลาวตอนเหนือในเขตลุ่มน้ำอุลงมาถึงหลวงพระบางกับล้านนาเชียงใหม่ และพื้นที่ทางภาคอีสานของประเทศไทยไว้ ผ่านความเชื่อเรื่องพญานาคเกี่ยวกับการเกิดแม่น้ำสายสำคัญ ๆ โดยผ่านการกระทำของนาคเช่น แม่น้ำอุ แม่น้ำพิงค์ (ปิง) แม่น้ำงึม แม่น้ำโขง แม่น้ำมูลนที (มูล) และแม่น้ำชีวายนที (ชี) เป็นต้น การกำเนิดของแม่น้ำสายต่าง ๆ นั้น ตำนานกล่าวไว้ว่า เนื่องมาจากนาคสองตัว

ที่เป็นมิตรสหายกันอยู่ในหนองแส ชื่อ “พินทโยนกวดิ” เป็นใหญ่อยู่หัวหนอง อีกตัวหนึ่งชื่อ “ธนะมูลนาค” เป็นใหญ่อยู่ท้ายหนอง นาคทั้งสองตั้งสัตย์ปฏิญาณว่า หากได้สัตว์ใดมาเป็นอาหารจะแบ่งปันกันอย่างยุติธรรม ในครั้งแรกธนะมูลนาค ได้ช้างสาร แต่ครั้งที่สองพินทโยนกวดิได้เฒ่ามาแบ่ง ซึ่งธนะมูลนาคกินแล้ว ไม่พออิ่ม อีกทั้งยังเกิดกินแห่งแคลงใจเมื่อเห็นขนเฒ่ามีขนาดใหญ่ทำให้คาดเดาว่า สัตว์ตัวนี้มีขนาดใหญ่มาก แต่กลับแบ่งมาให้น้อยกว่าที่ควรเป็น ธนะมูลนาค จึงคิดว่าพินทโยนกวดินาคแบ่งเนื้ออย่างไม่เป็นธรรม นาคทั้งสองจึงทะเลาะวิวาทกัดกันในหนอง เป็นเหตุให้น้ำขุ่นมัว ทั้งยังทำให้ดินลึกเป็นคลองและเป็นแม่น้ำสายต่าง ๆ เช่น ใช้อกคู้ควักให้เป็นแม่น้ำออกไปเรียกว่า “อุรังคนที” หรือแม่น้ำอุ ส่วนพินทโยนกวดินาคคู้ควักแม่น้ำออกไปทางเมืองเชียงใหม่ เรียกชื่อว่าแม่น้ำพิง และเมืองโยนกวดินครตามชื่อ นาค เป็นต้น การทะเลาะกันของนาคทั้งสองทำให้นาคและเงือกงูตัวอื่นต้องคู้ควักดินเพื่ออพยพหนีไปอยู่ยังที่อื่นอันเป็นผลให้เกิดแม่น้ำหลายสายเช่น แม่น้ำมูลนที แม่น้ำชีวายนที และแม่น้ำงิม เป็นต้น ดังมีเนื้อความว่า

ภาพที่ ๖ : วิธีชีวิตของชาวลื้อเมืองอุยั้งคงผูกพันอยู่กับสายน้ำอุ ในภาพแสดงการอาบน้ำท่าของชาวลื้อเมืองอุยั้งได้ ยามเย็น

“นาคทั้งหลาย มีสุวรรณนาค พุทโรธปาปนาค ปีพพารนาค สุกขรณาค และหัตถิครีศัตนาค เป็นต้น อยู่ในน้ำหนองนั้นไม่ได้ด้วยเหตุว่าน้ำนั้นขุ่น จึงขึ้นมาอาศัยอยู่ตามริมน้ำที่นั่น ผีทั้งหลายเห็นว่านาคเหล่านั้นหวงแหนและจักมาชิงกินกับเขาด้วย ผีเหล่านั้นจึงกระทำให้เป็นอันตรายแก่นาคเหล่านั้นด้วยประการต่าง ๆ ลางตัวก็ตายไปถึงแม่เงือกงูก็เช่นเดียวกันสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นจึงพากันหนีออกไปตามแม่น้ำอุรังคนทีไปเที่ยวแสวงหาที่อยู่สี่ผิสงฆทั้งหลาย เงือกงูทั้งหลายเหล่านั้นจึงล่องหนีไปตามลำแม่น้ำของทางใต้ ครีศัตนาคนั้น อยู่เสมอดอยนันทังรี สุวรรณนาคนั้นอยู่ปฐูเวียน พุทโรธปาปนาคนั้นก็คู่ยควัก แต่ที่นั่นเกลื่อนพังทลายเป็นหนองบัวบานแล้วก็อยู่ที่นั่น นอกจากนั้นตัวใดปรารถนาอยู่ที่ใดก็ไปอยู่ ณ ที่นั้น ส่วนเงือกงูทั้งหลายก็อยู่เป็นบริวารแห่งนาค นั้นทุกแห่ง” เหล่านี้แม้จะเป็นเพียงนิทานหรือตำนาน แต่ย่อมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบ้านเมืองต่าง ๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำโขง”

๑๑. สังคมวัฒนธรรมลือในพันทนาเมืองอุ

๑. ด้านอักษร ภาษา

คนลือเมืองอุ เป็นกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทกลุ่มหนึ่ง เป็นภาษาไทลื้อ ซึ่งมีสำเนียงและศัพท์คล้ายคลึงกับคนล้านนาและล้านช้าง

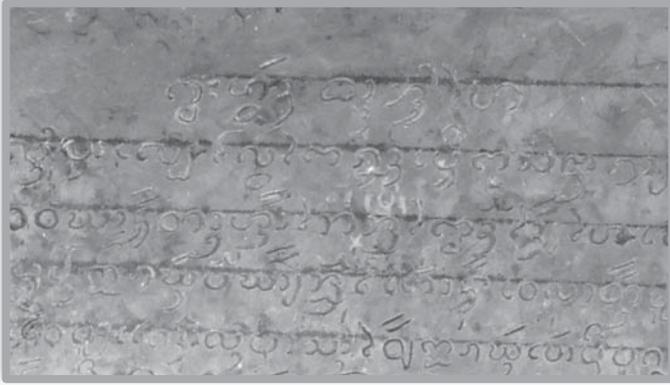
ระบบเสียง สระภาษาไทลื้อ มี อะ อา อี อี เอ โอ ซึ่งหากนำเสียงสระเหล่านี้มาผันแล้วจะได้สำเนียงคำเฉพาะขึ้นมา

- ไม่มีสระเอีย ฉะนั้นจะออกเสียง สระ เอ แทน เช่น เย (จางข้าว ขนาดใหญ่ที่มีหลังคามุง) เม (เมีย) เต (เรือถอน) เต (เสีย ใช้กับงานที่เกี่ยวกับผี) เบ (เบียร์) เม่ง (เมียง) เจงหม่าย (เชียงใหม่)
- ไม่มีสระ อัว ฉะนั้นจะออกเสียง สระโอแทน เช่น โข (ข้าว สะพาน) โง (วัว) โก่อ (กล้วย) โห (หัว) โโต (ตัว) โค [(ก.) ล้างทำความสะอาด, (น.) เลื้อยผ้า]

- ไม่มีสระอັวะ ฉะนั้นจะออกเสียง สระโอะแทน เช่น โละ (มองหา) โหละ (เสีย หรือ พัง) โกะ (ถาดรองอาหาร) โตะ (หลอก หรือ โทก) โละ (ผสมปนเปกัน)
- ไม่มีสระเอียะ ฉะนั้นจะออกเสียง สระ เอะ แทน เยะ (ทำ) เปะ (เปียก)
- ไม่มีเสียงสระเอือะ ฉะนั้นจะออกเสียงสระเออ แทน เช่น เมอ (ไป) เกอ [(ก.) ให้อาหารสัตว์, (น.) เกลือ]เสอ (เสื่อ)
- ไม่มีเสียงสระ เอือ ฉะนั้นจะออกเสียงสระเออ แทน เช่น เมิง (เมือง)
- อ่านเสียงไม้หันอากาศ เป็นเสียง สระ แอ ผสมกับไม้ได้คู่ เช่น คำว่า ตัน (ทัน) ออกเสียงว่า เต็น, หม่าเต็น (พุทธา)

สำเนียงจะสูงต่ำกันไป บางคำหากฟังสำเนียง คำคำเดียวกัน แต่ออกเสียงต่างกันนิดเดียว ความหมายจะเปลี่ยนไปทันที ซึ่งสำเนียงการผันจะต่างกันนิดเดียว เพราะชาวไทลื้อมักพูดเร็ว และตัดประโยคคำให้สั้นลง เช่น คำว่า เมอ แปลว่า ไป, บุเม้อ (บ ควบกับคำว่าเมอ ออกเสียงสั้นครึ่งเสียง) แปลว่า ไม่ไป, ไต่ (ได้) บุได้ (ไม่ได้) ออกเสียง บะ ครึ่งเสียง ควบกับคำว่าได้

รูปแบบอักษรลื้อ จัดอยู่ในกลุ่มอักษรธรรม เช่นเดียวกับอักษรธรรมล้านนา อักษรไทเขิน และอักษรธรรมอีสาน ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมล้านนา โดยเฉพาะจากพุทธศาสนา ใช้สำหรับเขียนภาษาบาลีและภาษาไทยเป็นหลัก ในขณะที่คนลื้อในสิบสองพันนา มีการใช้อักษรลื้อใหม่ ซึ่งถูกคิดขึ้นโดยนักวิชาการจีนภายหลังการปฏิวัติวัฒนธรรมที่ต้องการให้มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบการสะกดแบบจีนได้ง่ายขึ้น แต่คนลื้อที่เมืองอู๋ ยังคงใช้รูปแบบอักษรแบบลื้อเก่าอยู่ โดยจะใช้อักษรลื้อ ควบคู่ไปกับอักษรลาว สำหรับการจารึกบอกประวัติสถานที่ต่าง ๆ เสมอ แต่การจารึกัมภีร์และเขียนพิบสา จะใช้อักษรลื้อเก่าเป็นหลักเท่านั้น

ภาพที่ ๗ : ตัวอย่างอักษรไทลื้อที่พบในจารึกพระธาตุดงไฮ

๒. อาหารการกิน

ลื้อเป็นกลุ่มคนที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ทางด้านอาหารการกิน แต่ในขณะที่เดียวกันอาหารที่พวกเขากินนั้น ก็เป็นอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย และหาได้ง่าย เก็บผักเก็บผลจากต้นไม้ที่ปลูกไว้ในรั้วบ้านมาปรุงรับประทาน เรียกกันว่า อาศัยอาหารจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และฤดูกาล เช่น หน่อไม้ และผักต่าง ๆ กินข้าวเหนียวหรือขนมเส้น (ขนมจีน) เป็นหลัก แต่ละมื้อมักจะมีอาหารเพียงอย่างเดียว ที่ได้รับความนิยม คือ น้ำพริกผักหนึ่ง แกงขนุน และแกงผักต่าง ๆ ผักที่นิยมกิน ได้แก่ ผักแฉ้ว (ผักเสี้ยว) ผักหละ (ชะอม) ส่วนอาหารที่กินกับหน่อไม้ มักจะแกล้มกับน้ำพริกน้ำปู (น้ำปู) อาหารที่เป็นลักษณะน้ำเหนียวหนืด จะเรียกน้ำพริกเกือบทุกอย่างไม่ว่าจะเผ็ดหรือไม่ ส่วนอาหารที่มีลักษณะเป็นน้ำที่คนไทยเรียกแกง คนลื้อจะเรียกว่า แค

ประเภทของอาหารมีหลายประเภท ประเภทที่ทำจากข้าว ก็มักจะขึ้นต้นด้วย “ข้าว” เช่น ข้าวเหนียว ข้าวหนึ่ง ข้าวดอกซ้อ ข้าวแคบ ข้าวป่อง ข้าวแต่น ข้าวหนึงา อาหารประเภทเนื้อสัตว์ เช่น จิ้นหมู จิ้นคาย จิ้นไก่ จิ้นปลา ฯลฯ อาหารประเภทผัก ได้แก่ ผักทุกชนิดที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และในครัวเรือน ส่วนผัก

ที่อยู่ในตลาด จะเป็นผักที่ไม่ได้ปลูกในครัวเรือน เป็นผักที่ปลูกเพื่อการค้าขาย เรียกว่า ผักกาด

ส่วนในช่วงเทศกาลจะจัดเลี้ยงอาหารอย่างเต็มที่ อาหารที่นิยม ได้แก่ ลาบหู้ ขนมหู้จอก ขนมหูเทียน สำหรับคนลื้อในแขวงพงสาลีและในเขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองพันนา ประเทศจีน ยังคงบริโภคอาหารลื้อเป็นอาหารหลักคล้ายคลึงกัน จึงนับว่า วัฒนธรรมทางด้านอาหารการกิน เป็นวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งของคนลื้อ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงน้อย ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของฝ่ายใด

ภาพที่ ๘ : สำหรับอาหารของชาวไทลื้อในเขตเมืองอูใต้

๓. สถาปัตยกรรมประเภทพุทธสถาน

ตามหมู่บ้านของคนลื้อเมืองอู จะมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน วัดจะถูกสร้างขึ้นอย่างประณีตโดยให้ความสำคัญกับการประดับประดารายละเอียดมากกว่าการสร้างอาคาร วัดที่สำคัญของเมืองอูเหนือ คือวัดหลวงอูเหนือ และวัดที่สำคัญของเมืองยอดอู คือวัดหลวงอูใต้

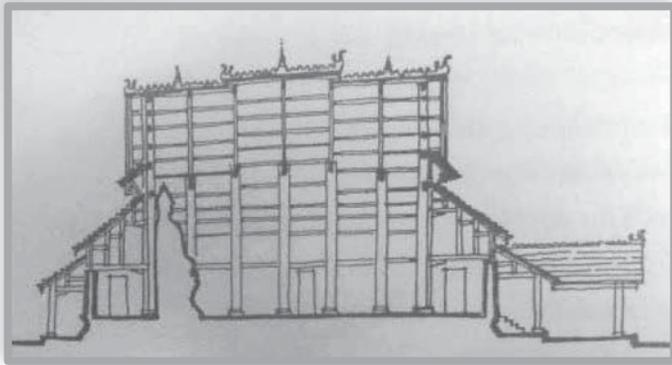
ศูนย์กลางของวัดอยู่ที่วิหาร ตัววิหารจะมีขนาดใหญ่ หลังคาซ้อนกันหลายชั้นและมีลักษณะแอ่นโค้งงอเหมือนปีกนก ภายในและภายนอกตกแต่งประดับประดาด้วยลายคำ คือการเขียนลวดลายสีทองลงบนพื้นสีแดง แต่ละหมู่บ้านจะมีกำลังความสามารถในการสร้างวัดประจำหมู่บ้านไม่เท่ากันแล้วแต่จำนวนประชากรและสภาพเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราจะเห็นสะดุดตาที่สุดในหมู่บ้านก็คือวัด

ลักษณะการวางผัง จะให้ความสำคัญกับวิหารเป็นพิเศษ วิหารมักจะอยู่ตรงกลางของพื้นที่ ล้อมรอบด้วยอาคารสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ มีกุฏิอยู่ด้านหลังสุด หอกลอง เจดีย์หรือธาตุ ทางเข้าด้านหน้าของวิหารจะมีระเบียงยาวทอดนำสายตาขึ้นมาสู่ตัววิหาร ซึ่งทำเป็นชั้มนานประตูดขนาดใหญ่

วิหาร มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความยาวประมาณ ๕-๘ ห้อง แต่ละห้องมีขนาดประมาณ ๒-๔ เมตร วิหารทุกแห่งจะมีเส้นแกนทิศไปทางตะวันออก ตะวันตก มีพระประธานและพระพุทธรูปอื่น ๆ ตั้งอยู่ส่วนท้ายวิหาร แต่จะไม่ติดผนังสามารถเดินรอบได้ พระพุทธรูปหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก

โครงสร้างของวิหารจะตั้งชื่อไว้บนหัวเสาที่วางเรียงไว้ ๒ ชั้น แบ่งวิหารออกเป็นส่วนกลาง และส่วนนอก ส่วนกลางจะมีพื้นที่โอโถง หลังคาสูง ในขณะที่ส่วนนอกคือปีกทั้งสองข้าง จะแคบและเพดานต่ำ และมักจะไม้ก่อผนังทึบ

ส่วนบนของหลังคาประกอบด้วย กระจับปี่ดินขอสีแดง บนสันหลังคาตกแต่งเป็นรูปแปลวเพลิงที่เรียกว่า เมฆ (มีทั้งเมฆตั้งและเมฆไหล) หน้าบันตัวลายองและสันตะเข็บชายคาชั้นล่างประดับประดาสวยงาม ส่วนกลางของสันหลังคามือข้อฟ้าประกอบด้วยรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ปลา หงส์ สิงห์ นกยูง หรือนาค ตรงกลางสุดเป็นฉัตรสามชั้นเรียกว่า ปราสาท

ภาพที่ ๙ : แสดงลักษณะโครงสร้างวิหารแบบไทลื้อเมืองจูน

ภาพที่ ๑๐ : วัดหลวงจูนใต้

ภาพที่ ๑๑ : วัดหลวงอูเหนือ

เจดีย์ เป็นส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่งของสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาของคนลื้อ เจดีย์หรือธาตุในเขตเมืองอู จะมีขนาดเล็ก และมักจะอยู่นอกเขตวัด มักจะสร้างอยู่บนม่อนดอยเตี้ยๆ ไม่ไกลจากวัดและชุมชนแต่จะอยู่นอกหมู่บ้าน ใช้สำหรับเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าตามความเชื่อ และเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุของครูบาใหญ่

ที่เมืองอูเหนือ มีพระธาตุเจดีย์สำคัญที่ชาวเมืองอูให้ความศรัทธาเป็นอย่างมาก มีชื่อว่า ทาดอุงไฮ หรือ อุงไห ตามตำนานที่ปรากฏเป็นคำจารึก อยู่บริเวณหน้าพระธาตุกล่าวว่า “ทาดองคี่นี้ชื่อ ทาด อองไห สร้างเมื่อพระเจ้าโคตรมะ (พระพุทธเจ้า) ไปปรินิพพานอยู่ประเทศอินเดีย ๔๐๐ ปี ต่างหน้าเมืองไปมาในเมืองนี้ จึงได้สร้างทาดนี้ขึ้นที่ พูแม่วิว นานเท่าใดก็ไม่รู้ นางฟ้าเป็นเจ้าเมืองอู ปี ๑๐๑๐ ระดมแรงงานได้ ๑๐๐๐ คน ถึงปี ๑๐๔๐ ได้นำพามาชาวเมืองอู...” ลักษณะของพระธาตุมีลักษณะผสมผสานระหว่างธาตุแบบสิบสองพันนาและธาตุแบบลาว กล่าวคือมีส่วนยอดและฐานเป็นลักษณะเจดีย์ทรงกลมแบบสิบสองพันนา ส่วนเรือนธาตุทำลักษณะคล้ายบัวเหลี่ยมเอกลักษณ์ของเจดีย์แบบล้านช้างของลาว

ภาพที่ ๑๒ : ทาดอุงโฮ

หอเวทดาวัด เป็นสถานที่เพื่อบูชาเจ้าที่เวทดาวที่รักษาวัด มักจะทำเป็นห้อง ๆ จำนวน ๔ ห้องสำหรับเวทดาวทั้งสิ้น

ต้นโพธิ์ เป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ประชาชนมักบูชาต้นโพธิ์ในงานบุญ วัดส่วนใหญ่จะมีต้นโพธิ์อยู่บนลานหน้าวัด

กุศหรือกุฎี เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ มักจะสร้างอย่างเรียบง่ายอยู่บริเวณด้านหลังเยื้องข้างใดข้างหนึ่งของวิหาร

หอกลอง จะตั้งอยู่ด้านหน้าของวิหารข้างใดข้างหนึ่ง ชาวลื้อเมืองอุจะตีกลองในวันศีลและวันบุญเพื่อเชิญคนให้เข้ามาวัด ในงานบุญบางงานมีชายหนุ่มบางคนที่สามารถแสดงการตีกลองไปพร้อมกับการฟ้อนรำได้

พระพุทธรูป จะมีอยู่หลายองค์แต่จะมีเพียงองค์เดียวที่ศักดิ์สิทธิ์ ส่วนใหญ่จะสร้างด้วยไม้ พระพุทธรูปแบบลื้อมักจะมีหูยาว ปลายหูโค้งออกด้านนอก ในการสร้างพระพุทธรูปจะแกะสลักโดยคนท้องถิ่น มีระเบียบการสร้างอย่างเคร่งครัดที่ระบุไว้ในพับสา เมื่อสร้างพระพุทธรูปเสร็จแล้วจะต้องทำบุญใหญ่เพื่อสมโภช ชาวลื้อเมืองอุมักจะมีเจาระูที่หัวใจของพระพุทธรูปเพื่อนำ

สิ่งของที่มีค่าใ้ไ้ไว้ในนั้น แต่ถ้้าพระพุทธรูปแตกเมื่อใด ก็กะหมดความศักดิ์สิทธิ์ จะต้องนำเอาพระพุทธรูปนั้นไปไว้ในสุสานพระพุทธรูป

ภาพที่ ๑๓ : พระพุทธรูปประธานบริเวณหอพระพุทธรเจ้าภายในวิหาร วัดหลวงอุเหนือ

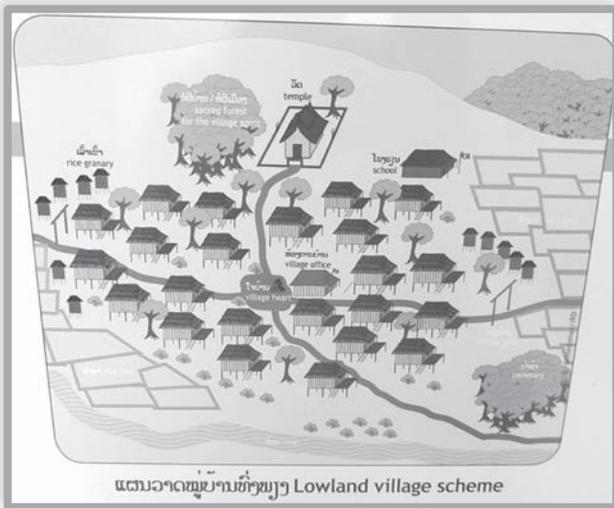
หอพระพุทธรเจ้า หรือแท่นพระประธาน เป็นแท่นที่ไว้พระพุทธรูปที่มีความสง่างาม มักจะสร้างอยู่ด้านหลังภายในวิหาร โดยไม่สร้างติดผนัง แต่จะทำให้สามารถเดินได้รอบองค์พระประธาน ด้านหน้าแท่นจะปรากฏรูปพระแม่ธรณีบีบมวยผมอยู่เสมอ โดยสร้างเป็นประติมากรรมรูปสตรีขนาดเล็ก อยู่ด้านหน้าทางซ้ายหรือขวาของแท่นพระประธาน ส่วนด้านหลังหอพระพุทธรเจ้าจะมีรูปพญานาค ๒ ตัว ที่รักษาพระพุทธรูปใ้เ็อยเกี่ยวพันกัน

เครื่องของพระเจ้าหรือ เครื่องสูง เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาของคนลื้อ จะอยู่บนที่สูงด้านข้างของพระประธาน มักมีเครื่องถวายที่ชาวพุทธได้ถวายให้วัดในงานบุญ เช่น ต้นเงิน ต้นทอง หรือเป็นอาวุธ เครื่องสูง พบเพียงเฉพาะคนลื้อ และล้านนา

๔. รูปแบบอาคารบ้านเรือน

ลื้อเมืองอุ เป็นหนึ่งในสังคมและวัฒนธรรมไท อันเป็นสังคมเกษตรกรรมที่อาศัยทำกินในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ถึงแม้ว่าเมืองอุจะตั้งอยู่ในเขตภูเขาสูงชันทางเหนือสุดของ สปป. ลาว แต่ตัวเมืองหรือหมู่บ้านต่างๆ ที่คนลื้ออาศัยอยู่ ก็เลือกที่จะอาศัยอยู่ตามแอ่งที่ราบระหว่างภูเขา หมู่บ้านของคนลื้อที่นี่กระจายอยู่ในเขตที่ราบริมฝั่งแม่น้ำอุ

ลักษณะการสร้างบ้านเรือน เกิดจากคติความเชื่อดั้งเดิมผสมผสานกับสภาพทางภูมิศาสตร์และอิทธิพลทางพุทธศาสนา แสดงออกมาในรูปของการวางผังหมู่บ้านและรูปทรงของบ้านเรือน หมู่บ้านทุกหมู่บ้านจะมีใจบ้านเป็นศูนย์กลางของบ้าน ที่ใจบ้านจะมีเลื้อบ้าน หรือวิญญาณบรรพบุรุษของหมู่บ้าน และหอเวทดาสำหรับเทพผู้รักษาสถานที่ นั่นถือเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งบ้านเรือน ในขณะเดียวกันทุกหมู่บ้านจะมีวัดเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจของคนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นคติความเชื่อเมื่อคนไทหันมานับถือพระพุทธศาสนา

ภาพที่ ๑๔ : ผังหมู่บ้านจากหอพิพิธภัณฑ์เมืองพงสาลี แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวไทลื้อเมืองอุ

ตามตำนานการสร้างเรือนไต้ลื้อ (ปฐมกับพรหมสร้างโลก) กล่าวว่า เมื่อสมัยบรรพกาล เกิดฝนตกหนักน้ำท่วมโลก ทำให้มีพื้นที่ที่น้ำไม่ท่วม เหลือน้อย ผู้คนและสัตว์ต่างเปียกปอนอยู่ใต้ท้องฟ้าที่ครึ้มฝน ในครั้งนั้นยังมี หัวหน้าของคนลื้อ ที่เรียกว่า พญาสมมุติ (อ่านว่า พะ-ยา-สม-มุ-ติ) ได้พยายาม คิดหาวิธีการที่จะอาศัยอยู่ได้โดยไม่เปียกฝน ได้สังเกตเห็นใบบอนเมื่อฝนตก จะไม่เปียก จึงได้นำเอาใบบอนมาปิดหัว และเอามามุงเป็นหลังคา ก็ไม่สามารถ อยู่คงทนได้นาน

ต่อมาอีกวันหนึ่ง พญาสมมุติ ได้เห็นสุนัขแม่ลูกพากันหลบฝน โดยลูกสุนัขจะอยู่ใต้ลำตัวของแม่ ขาหน้าทั้งสองของแม่เหยียดตรง ขาหลัง นั่งลงบนพื้น แม้ว่าแม่สุนัขจะเปียกไปทั้งหลัง แต่ใต้ท้องแม่ไม่เปียกสามารถ กำบังลูก ๆ ของมันได้ จึงได้คิดทำบ้านในลักษณะเป็นเพิงหมาแหงน หรือ ตูบหมาหนึ่ง ก็พบจะบังฝนได้ แต่เมื่อเกิดพายุลมหวนฝนก็จะเข้ามาทางด้านหน้า ทำให้เปียกปอน จึงสนใจเพราะได้พยายามแล้วอย่างเต็มที่ จนเทวดาสงสาร จึงแปลงกายเป็นหงส์บินมาสู่พื้นดินและบอกให้พญาสมมุติสังเกตดูลักษณะ ปีกของตนว่า เป็นรูปทรงที่จะสามารถป้องกันลมและฝนได้ คือ ปีกทั้งสอง ลาดลงต่ำด้านข้างทั้งสองข้าง พญาสมมุติจึงเข้าใจว่าจะสร้างบ้านอย่างไร จึงจะสามารถป้องกันลม ฝน ได้

การวางผังหมู่บ้าน มักจะอยู่ใกล้แหล่งน้ำ แต่ก็ไม่อยู่ริมแม่น้ำหรือ ที่ราบ เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตภูเขาสูงทำให้มีที่รายน้อย ต้องสงวนที่ราบไว้สำหรับ ทำเกษตรกรรม หมู่บ้านจึงเลื่อนขึ้นไปอยู่ที่ลาดเชิงเขา ที่ขอบของแอ่งที่ราบ

ลักษณะเรือนไต้ลื้อเมืองอุ เป็นลักษณะดั้งเดิมของการปลูกเรือน แบบลื้อและแบบล้านนา มีลักษณะเรือนคล้ายกับคนในภาคเหนือดั้งเดิม ในประเทศไทย คือ การปลูกเรือนไต้ถุนสูงเพื่อความเหมาะสมตามสภาพ ภูมิอากาศ โดยจะปลูกเป็นเรือนขนาดใหญ่ มีตัวเรือนหลัก ขาน ยุ่งข้าว

ภาพที่ ๑๕ : ลักษณะเรือนไทที่บ้านกง เมืองยอดดู

ภายในเรือนมีห้องโถง ใช้เป็นที่หลับนอนและสำหรับสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่จะถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน คือส่วนสำหรับเจ้าบ้าน และส่วนสมาชิกในครอบครัว สำหรับพื้นที่รับแขกจะอยู่ด้านนอกที่บริเวณชานเรือน

ฝาเรือนแบ่งออกได้สองชนิด คือแบบไม้จริง และแบบไม้ไผ่สาน (ขัดแตะ) จะเป็นฝาสั้นๆ นิยมทำหลังคาสำหรับพื้นที่ใต้ถุนบ้านไว้ที่เชิงของฝาบาน ทำให้ดูเหมือนกับมีหลังคาสองชั้นคือ ชั้นบนซึ่งเป็นหลังคาจริง และชั้นล่างซึ่งทำหน้าที่เป็นกันสาด

ที่เสาเรือนมักจะไม้ปักลงบนดิน แต่จะตั้งอยู่บนก้อนหินขนาดใหญ่ เพื่อป้องกันปลวกและแมลงใต้ดินกัดแทะให้ผุร่อน และเมื่อพิจารณาจากสภาพภูมิศาสตร์ด้วย สันนิษฐานว่า เป็นเพราะสภาพพื้นที่บริเวณนี้เป็นส่วนหนึ่งของเขตรอยเลื่อน ซึ่งในอดีตคงจะเกิดแผ่นดินไหว การสร้างเรือนโดยที่เสาเรือนไม้ปักลงดินแต่วางอยู่บนก้อนหินใหญ่ จะช่วยทำให้เกิดการยืดหยุ่นของเรือน ในขณะที่เกิดแผ่นดินไหว ตัวเรือนอาจโยกไปมาเล็กน้อยแต่จะไม่พังทลายลงมาเนื่องจากเสาเรือนไม่ได้ปักลงบนดิน

รอบ ๆ เรือนไทลื้อนิยมปลูกไม้ผลและพืชผักสวนครัว

ภาพที่ ๑๖ : บริเวณรอบบ้านของเรือนไทลื้อมักปลูกพืชผักสวนครัว
ใช้สำหรับปรุงเป็นอาหารได้อยู่อรอบบ้าน

๕. คติความเชื่อ

มีคติความเชื่อพื้นฐานที่อยู่ในสังคมเกษตรกรรม ความเชื่อที่สำคัญ เช่น มีความเชื่อเรื่องยาขวัญข้าว (แม่โพสพ) มีพิธีสู่ขวัญข้าวและสู่ขวัญควาย รวมทั้งมีระบบความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษ มีพิธีไหว้ผีเรือน ผีตระกูล มีความเชื่อเรื่องใจบ้านใจเมือง เลื้อบ้านเลื้อเมือง ขวัญ การสืบชะตา

วิถีชีวิตของลื้อเมืองอุจะผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมการเกษตรโดยเฉพาะ ข้าว มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญและการเกษตรกรรมในรอบปี ดังนี้

เดือนเจียง (พฤศจิกายน)	พิธีขึ้นธาตุ เกี่ยวข้าว
เดือนกรรม (ธันวาคม)	พิธีเข้ากรรม (กรรมฐาน)
เดือน ๓ (มกราคม)	ถางไร่
เดือน ๔ (กุมภาพันธ์)	บวชลูกแก้ว
เดือน ๕ (มีนาคม)	เผาไร่
เดือน ๖ (เมษายน)	ปอยสังขาร (สงกรานต์)

เดือน ๗ (พฤษภาคม)	ล้างฝายหลวง เตรียมนา หว่านกล้า
เดือน ๘ (มิถุนายน)	ขอฝน ทำนากล้า
เดือน ๙ (กรกฎาคม)	ดำนา
เดือน ๑๐ (สิงหาคม)	เข้าวัสสา
เดือน ๑๑ (กันยายน)	दानธัมม์เวสสันดร
เดือน ๑๒ (ตุลาคม)	दानสลาก ออกวัสสา

๐ สรุป

จากการที่ได้ไปศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของคนลื้อที่เมืองอูหนือและเมืองอูใต้ในแขวงพงสาลีของ สปป. ลาว ทำให้เห็นว่า การที่เมืองอูถูกแยกออกมาอยู่ในเขต สปป. ลาวนั้น ส่งผลต่อลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของคนลื้อที่นี่ไม่มากนัก สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของจีนซึ่งเป็นชาติใหญ่อยู่เล็กน้อยเนื่องจากมีชายแดนที่ติดต่อกับประเทศจีน ส่วนวัฒนธรรมลาวนั้นเข้ามาจากทางราชการเป็นหลัก แต่ก็นับว่ายังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนลื้อได้อย่างสมบูรณ์เมื่อเทียบกับสังคมลื้อในเขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองพันนา ในมณฑลยูนนานของจีน เมืองอูจึงเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ศิลปะ นักภาษาศาสตร์และนักโบราณคดีไม่ควรมองข้าม เพราะถือเป็นตัวแทนของลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังคงหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่งในปัจจุบันนี้ ที่สามารถตอบคำถามทางวิชาการเกี่ยวกับชนชาติไท โดยเฉพาะไทลื้อได้เป็นอย่างดี

ปรรณานุกรม

คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน. **บันทึก**

เรื่องสิบสองพืชนา. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรััฐมนตรี, ๒๕๒๗.

งามพรรณ เวชชาชีวะ (แปล). **ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียม**

ประเพณีไตในสิบสองพืชนา. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๖.

ณัชชา เลหาศิรินาถ. **สิบสองพืชนา รััฐจารีต.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๑.

เทิด เกียรติภูมิ. **เปิดโลกสิบสองพืชนา.** กรุงเทพฯ : ธนบรรณ, ๒๕๓๙.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ไทยสิบสองพืชนา เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม,

๒๕๔๗.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ไทยสิบสองพืชนา เล่ม ๒.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม,

๒๕๔๗.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. **ตำนาน.** กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๕.

ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐสุกุล. **ประวัติศาสตร์สิบสองพืชนา.**

กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔.

เรณู วิชาศิลป์ (แปล). **เชื้อเครือเจ้าแสนหวี สิบสองพืชนา.** กรุงเทพฯ : โอ.เอส.

พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๔.

ศิริพร ณ ถลาง. **ชนชาติไทในนิทาน.** กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

สมหมาย เปรมจิตต์ (แปล). **ประวัติศาสตร์ลาว.** ลำพูน : เทคนิคการพิมพ์,

๒๕๓๕.